

HAMMASLÄÄKÄRISSÄ TAMPEREELLA

elokuussa 1912

TIIVISTELMÄ

Tarina siitä, millaista 1900-luvun alussa "kansankynttilän" oli toteuttaa haaveensa kauniista hampaista risojen ja rumien tilalle.

Liisa Hytönen

filosofian maisteri, sukututkija (s. 1955)

Hilda Hietalan elämäkääri

1885 lapsuuden perhe

Hilda Kaisa (myöh. Katariina) syntyy esikoisena Erland ja Amanda Hietalalle 27. marraskuuta Huittisten Sammussa Nopparin tilalla. Lapsuudenperheeseen kuuluvat pienviljelijävanhemmat, pikkuveljet Kustaa ja Wäinö sekä Hilja-sisko. Isä kuolee Hildan ollessa 7-vuotias, Wäinö alle yksivuotiaana pian isän jälkeen.

1895 koulutus

Hilda käy kansakoulun. Rippikoulussa hänet palkitaan Raamatulla nuorimpana sen vuoden kolmesta priimuksesta, vain 14-vuotiaana. Hänestä tulee täysivaltainen seurakuntalainen ensi ehtoollisella 24.6.1900.

Valmistuu opettajaksi Sortavalan seminaarista 60 muun kokelaan kanssa 10.6.1910.

Jatkaa yliopisto-opintoja Helsingissä virkavapaalla 14.1.-14.4.1929. Suorittaa kasvatusopissa cum laude approbatur -oppimäärän.

1910 työelämä

Opettajana Kauhajoen Harjan-Aron kansakoulussa vv. 1910–14 ja

Loimaan Haaran kansakoulussa vuodesta 1914. Toimii johtajaopettajana.

1908 harrastukset

- kirjeenvaihto
- järjestö- ja yhdistystoiminta, kunnallisvaaliehdokas Loimaalla 1923 -ainoana naisena!
- hyväntekeväisyys/ säännöllinen lahjoittaminen
- Lotta Svärd -toiminta

1950

Hilda tekee testamentin Suomen Luterilaiselle evankeliumiyhdistykselle 5.9.1950. Hän kuolee aivokalvontulehdukseen 65-vuotiaana 6.8.1951. Hilda haudataan 19.8.1951 äitinsä viereen Huittisten Pyhän Katariinan kirkon hautausmaalle.

1910

1930

Hilda hammaslääkärissä

maanantai kesäkuun 3. päivä 1912 Tampere

Hilda nautiskelee alkukesän tuoksuista ja iltapäivän leppoisasta tunnelmasta lempikaupungissaan Tampereella. Kouluvuosi on takana, edessä kolme kuukautta lomaa. Päivä on viileä, mutta puut jo vehreämpiä kuin Kauhajoella. Kädessään hänellä on leike Aamulehdestä. Kauppatorilta askeleet jatkavat määrätietoisesti kohti Kauppakatua. Päästyään numeroiden neljä ja kaksi kohdalle hän pysähtyy tien vastakkaiselle puolelle seuraamaan porttikongeissa kulkijoita: millaisessa asussa hammaslääkärille mennään ja erityisesti, millainen ilme kasvoilla sieltä tullaan. Onko eroa käytävien neljä ja kaksi tulijoilla? Porukkaa riittää ihan jonoksi asti.

Varsin tavanomaisissa tamineissa hampaita mennään näemmä hoidattamaan. Eikä kellään hammaslääkärin menijällä ole valtavaa muodinmukaista hattua sulkakoristein, kuten Titanicilta pelastettujen kuvassa oli ollut. Hilda panee merkille, että joillakuilla tulijoilla on käsi suunsa edessä eivätkä ilmeet näytä riemuitsevilta. Miettivät ehkä rahojensa menetystä.

Aamulehti 24.5.1912

Helinin talo rivissä viimeisenä oikealla

Tarkkailu vain varmistaa pitkään harkitun päätöksen: Hilda on valinnut omaksi hammaslääkäriseksi Agda Alfthanin. Ei sen takia, että nimi on ilmoituksessa tyrkyllä ensimmäisenä, vaan koska samassa osoitteessa toimii kaksi lääkäriä. Koskaanhan ei tiedä, millainen hätätilanne vastaanotolla saattaa tulla eteen. Apu on sitten lähellä. Näin hän asiaa mietti jo Sortavalassa...

Neljännän lukuvuoden syksyllä Hilda oli ohimennen kuullut erään hospitantin kertovan perhetuttavastaan, rouva Walborg Cederbergistä. Tämä oli pari vuotta aiemmin valmistunut odontologian kandidaatiksi ja avannut sitten yksityisvastaanoton Helsingin Lönnrotinkadulle hammaslääkärimehensä kanssa. Rouva Cederberg oli vasta kahdeksas naishammaslääkäri Suomessa. Kuulemma hänen vastaanotollaan hampaiden repimistä ei tarvinnut pelätä, niin helliksi hänen käsiään kuvailtiin – vaikka taisi syy olla uusissa, kalliissa lääkeaineissa. Hospitantin isä oli tästä innostuneena luvannut tyttärelleen valmistujaislahjaksi posliinihampaat.

”Oih, tuo vihlaasi”, oli Hilda miettinyt. Vihlaasi sekä sydäimestä, tämä oma isättömyys, että hampaista. Niissä ei ollut kehumista. Hän oli kyllä aina saanut avun särkyyn. Ukki oli tottunut vetämään vihlovat hampaat pois. Suutari kun oli, löytyivät pihdit ja hohtimet poikineen. Jomotus loppui, mutta aina jäi uusi aukko hammasrivistöön. Eivätkä Hildan jäljellä olevat hampaatkaan kauneudella säväyttäneet.

Sinä iltana Hilda oli unelmoinut hampaista, jotka tasaisena rivinä hohtaisivat kuin helmet. Opettajathan olivat ”kansankynttilöitä”, kaikessa piti olla esimerkkinä muille. Oikeastaan oli ihan hänen velvollisuutensa säästää itselleen varaa posliinihampaisiin. Sehän olisi sitä paitsi sijoitus tulevaisuuteen, ikäviä hammaslääkärissä käyntejä ei sen koommin tarvittaisi. Kerrasta valmista ja rahat voisi käyttää muuhun.

Haave oli jäänyt hautumaan, jokaisesta palkastaan Hilda oli laittanut hammasmarkkoja sivuun.

Hilda kävelee Kauppakatu 2:n portista sisään ja nousee portaita toiseen kerrokseen, jossa vastaanotot ovat. Erikoinen haju, vähän kuin neilikkaa, tuntuu käytävään. Ilmeisesti kolmannessa kerroksessa ovat asuinhuoneet. Hän koputtaa komeaa vastaanoton ovea, apulainen tulee avaamaan. Odotushuoneessa haju on jo väkevä. Hilda kertoo apulaiselle haluavansa posliinihampaat ja varaavansa ajan tohtori Agda Alfthanille mielellään nyt mahdollisimman pian, kun kesäloma on alkanut. Apulainen puistelee päätään: ”Kaikki ajat juhannukseen asti ovat varatut. Teidän olisi pitänyt soittaa keväällä!” Hilda hämmentyy. Hänhän halusi olla varma, kenet valitsee. Sitä paitsi turha maksaa puheluista, hän mietti.

”Koska tohtorilla on seuraava vapaa aika?”

”Hän palaa lomaltaan vasta elokuun alkupuolella. Silloin on jo varauksia. Sopiiko Teille tiistai elokuun 13. päivä?”

”Minun pitäisi siinä tapauksessa tulla Tampereelle käymään kesken lomani ja taas uudelleen elokuun lopussa, kun matkustan Kauhajoelle. Löytyykö tohtorilta aikoja pari viikkoa myöhemmin elokuussa?”

”Varaan Teille ajan elokuun 27. päivä kello yksi iltapäivällä. Merkitsen tähän proteesia varten.”

Hilda huokaisee. Asia ei mennyt niin kuin hän oli suunnitellut, mutta etenee joka tapauksessa. Aika palkita itsensä rauhallisella kahvihetkellä. Hän lähtee kävelemään kohti Kuninkaankatua ja Oskari Helinin konditorialiikettä. Jugend-rakennusten fasadeista on vaikea irrottaa silmiään. Kahvilan ikkunapöydästä voisi toki pullaa mutustellen jatkaa hammaslääkäri Hj. Laurentin asiakkaiden ilmeiden seuraamista, mutta Hilda syventyy kokonaan tamperelaisten muotiin. Kustaa on pääkaupungissa käynneiltään tuonut äidilleen ja siskoilleen tuliaisiksi Helsingin Kaikuja, New Yorkin uutisia, Helsingin kuvalehtiä ja Ampiaisiakin. Jokamiehen Viikkolehden Kotiliesi-osiossa on ryhdytty julkaisemaan kaavoja naisten asuihin. Hilda tuumaa, että lomalla voisi kokeilla, onnistuisiko uuden nutun ompeleminen. Kaupunkilaisten asuista saa lisää oivalluksia yksityiskohtiin, pitsikauluksiin ja hihansuihin.

Kahvista piristyneenä Hilda lähtee pasteerailemaan Esplanadille. Siellä tuntee olevansa kuin ulkomaan suurkaupungissa. Hän haluaa nähdä omin silmin arkkitehti Wivi Lönnin suunnitteleman, kehitetyn Suomalaisen tyttökoulun. Eikä se petä odotuksia. ”Oi, kuinka kaunis, vaaleanpunainen rakennus! Kyllä tamperelaistyttyjen kelpaa, kun opinahjonsa oikein kutsuu luokseen”, Hilda ihastelee mielessään.

arkkitehti Wivi Lönnin v. 1904 suunnittelema Suomalainen Tyttökoulu, Tampere

Viimeisenä seminaarivuonnaan Hilda oli ystäväystynyt sahalahtelaisen Elsan kanssa, joka vouhkasi hänen laillaan Tampereen ihanuudesta. Elsa oli onnistunut saamaan opettajan pestin Tampereelta heti valmistuttuaan ja oli toivottanut Hildan tervetulleeksi luokseen kyläilemään. ”Kirjoitankin kotoa Elsalle ja kysäisen, viettäisimmekö päivän pari vanhoja muistellen elokuun lopulla. Siitä tulee hauskaa!”

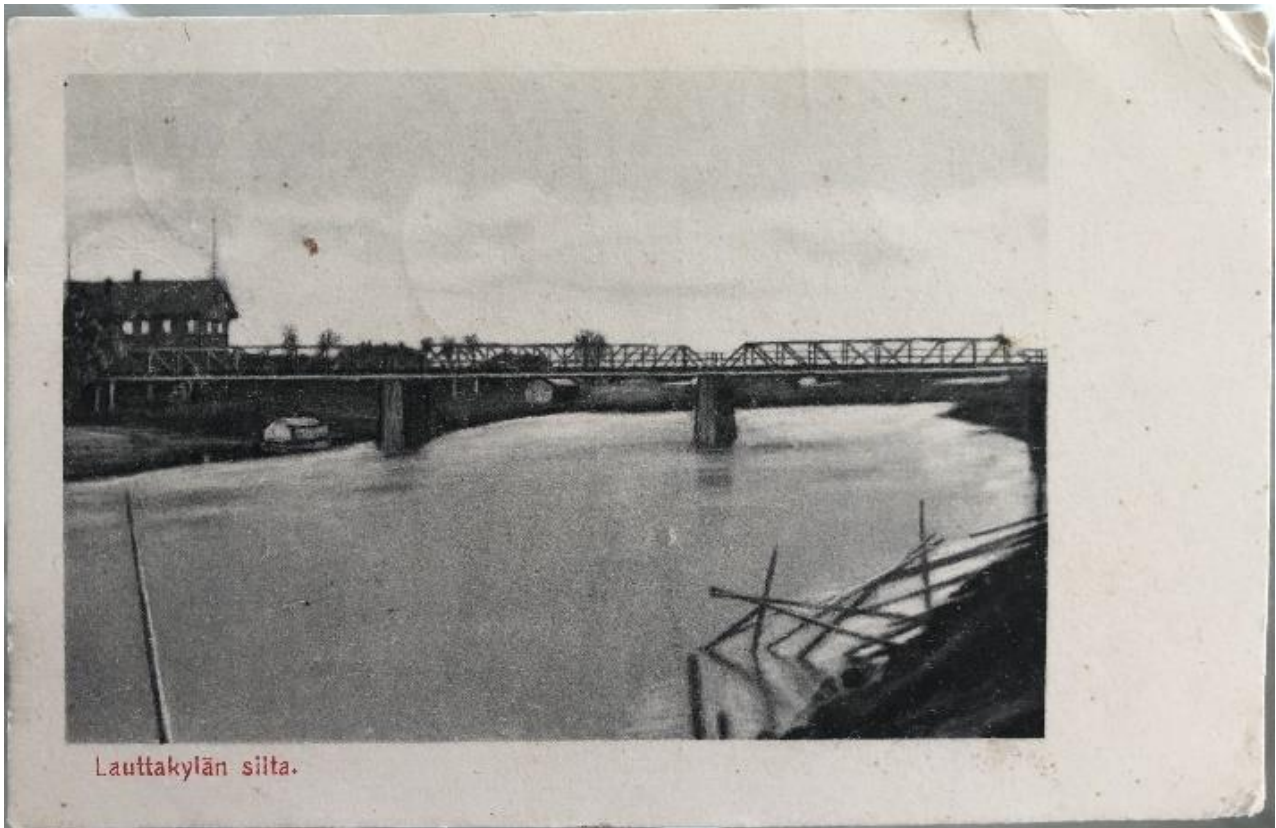
lauantai elokuun 3. päivä 1912 Huittinen

Nyt riittävät työt tälle viikolle. Osa heinistä on vielä seipäillä, mutta rukiinleikkuu onneksi jo hyvällä mallilla. Vaikkei vielä tullutkaan valmista, pitkällä kuitenkin ollaan kuumien poutapäivien ansiosta. Harmittaa, ettei Kustaa ole yhtään ehtinyt avuksi. Vaikka kaipa hänellä on kiirus vastata Köyliönkartanon pelloista. Onneksi hän on luvannut lähettää sieltä perunoita kotiin. Kirkkosaaren mustassa mullassa ovat kasvaneet maukkaiksi ja muhkeiksi toisin kuin täällä Sammun savimaissa.

Saunat kutsuvat maamiehet kotiin. Savun, vihdan ja puhtoisten pellavaisten liinavaatteiden tuoksua ei lauantaiehtoon voita mikään. Äiti osaa vihtoa kipeät lihakset rennoiksi. Kyllä sitten uni maistuu.

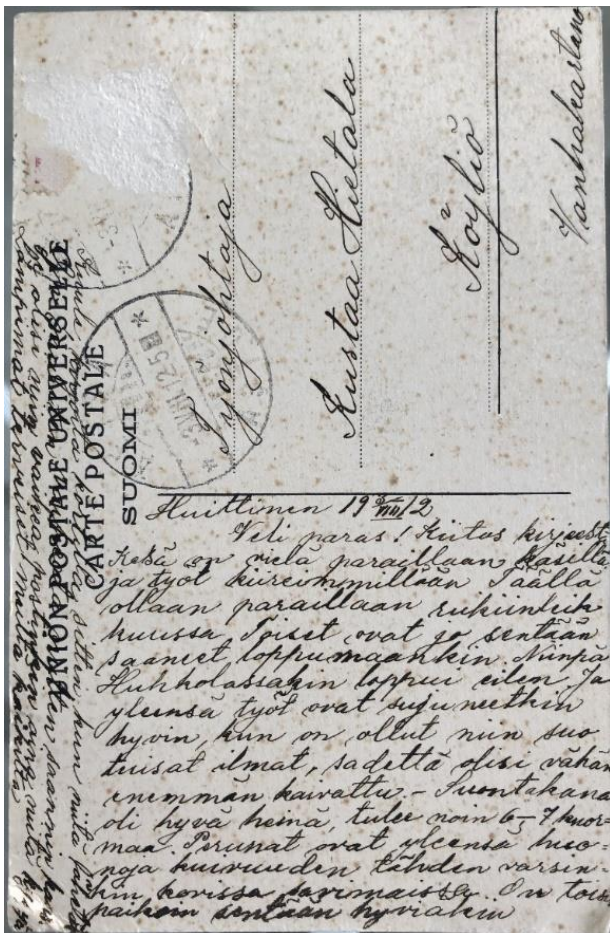
Hilda aavistaa, että Kustaa odottaa vastauksia kirjeeseensä, mutta nyt täytyy kortin riittää. Kirjeeseen voisi vahingossa vilahtaa jotain, mistä Kustaa arvaisi sisaren piilottelevan salaisuuksia.

Koko lomansa Hilda on pitänyt visusti suunsa kiinni tulevasta hammasremontistaan. Äiti on ihmetellyt hänen salamyhkäisyyttään, mutta Hilda on todennut pohtivansa vain ompelustensa detaljeja. Elsan kirjeet hän on piilottanut heti luettuaan. On hauskaa tuottaa perheelleen iloinen yllätys.

Lauttakylän silta.

Hildan kortti veljelleen Kustalle Köyliön Vanhakartanoon – Lauttakylän silta - postileima 3.8.1912

Huittinen 3.8.1912

Veli paras! Kiitos kirjeestä. Kesä on vielä paraillaan käsillä ja työt kiireimmillään. Täällä ollaan paraillaan rukiinleikkuussa. Toiset ovat jo sentään saaneet loppumaankin. Niinpä Huhkolassakin loppui eilen. Ja yleensä työt ovat sujuneetkin hyvin, kun on ollut niin suotuisat ilmat, sadetta olisi vähän enemmän kaivattu. -

Suontakana oli hyvä heinä, tulee noin 6-7 kuormaa. Perunat ovat yleensä huonoja kuivuuden tähden varsinkin kovissa savimaissa. On toisin paikoin sentään hyviäkin.

Kuule, kirjoita kortilla, sitten kun niitä lähetät. Olisi muuten vaikeata näitten saannin kans. Se olisi vaikea postinkin aina niitä kysyä.

Lämpimät terveiset meiltä kaikilta

tiistai elokuun 27. päivä 1912 Tampere

Helteiden jälkeen ilmassa on jo syksyn tuntu. Sataa. On aika heittää taas hyvästit tutuille kotivainioille. Uusi kouluvuosi on alkamassa. Hilda nousee junasta Tampereella, muttei vaihdakaan suoraan pohjoiseen vievälle raiteelle. Kauhajoki saa vielä odottaa opettajatartaan. Tuntuu mukavalta viettää viimeiset kesälomapäivät Tampereella Elsa-ystävänsä kanssa ja viimein saada hampaansa kuntoon. Jännittää, mutta Hilda astelee päättäväisenä. Hän näkee jo unelmansa toteutuneena, toverinsa ja oppilaidensa ihailevat katseet.

Hän pysähtyy hämmentyneenä Kauppakadulle. Porttikongin numero kaksi edusta on täpösen täynnä seisoskelevia ja sätkiään kärytteleviä miehiä. Miten noista pääsee ohi?

”Minulla on aika hammaslääkärille kello yksi,” huudahtaa Hilda kuuluvalla kansakoulunopettajan äänellään. Kun kunniakuja aukeaa miesjoukkoon. Hilda sivuuttaa pikaisesti jonottajat ja nousee portailla istuvien ohi toiseen kerrokseen. Ylimmällä portaalla odottava ukko koputtaa kuuluvasti vastaanoton oveen Hildan vielä noustessa viimeisiä askelmia. Apulainen avaa oven ja tervehtii neiti Hilda Hietalaa.

Odotushuone on täpösen täynnä naisia. Apulainen vahvistaa Hildan tiedot mustaan kirjaansa, koputtaa vastaanoton ovea ja kertoo ovenraosta rouva hammaslääkärille, että kello yhden potilas on saapunut. Pian tohtori ohjaakin edellisen potilaan odotushuoneeseen ja sanoo kutsuvansa tämän uudelleen, kun puudutusaine on alkanut vaikuttaa. Samalla hän nyökkää Hildalle ja kutsuu tämän aivan ajallaan sisään.

Vastaanottohuoneessa on iso, upottava matto, jyrkät kirjoituspöytä, kirjahylly ja lipasto täynnä pieniä vetolaatikoita, joista jokaisessa on nimilappu. Seinän tummalla tapetilla kello raksuttaa ajan kulumista. Siellä riippuu myös kehystettyjä neiti Agda Boijen ja rouva Agda Alfthanin tutkintotodistuksia. Huonekasvi lienee palmu. Hildan katse pysähtyy erikoisen näköiseen tuoliin ja sen vieressä olevaan härveliin, jonka käyttötarkoitusta hän ei tunnista.

Tohtori on Hildan ikäinen ja luotettavan oloinen. Pyytelee anteeksi, ettei Hildalle liiennyt tuolia odotuksen ajaksi. Kertoo, että on toripäivä ja maalaiset ovat soutaneet kilometrien päästä paikalle aikaa varaamatta. Samalla reissulla haluavat hoitaa kaikki asiansa kuntoon. ”Yritän heitä hoitaa ajanvarausasiakkaiden välissä, mutta monta joudun valitettavasti illalla lähettämään tyhjin toimin kotiinsa. Varoitin kyllä heti aamulla.”

”Olkaa hyvä ja istuutukaa tähän tuoliin. Sanoitte apulaiselle haluavanne tekohampaat. Varmaankin naimahampaisiin?”

”Ei, haluan kyllä kokonaan uudet hampaat. Sekä ylös että alas.”

”Vai niin. Otan sitten mitat proteesien valmistamista varten. Tuletteko niitä sovittamaan kolmen kuukauden kuluttua? Silloin ikenien turvotus on ehtinyt laskea.”

”Kolmen kuukauden? Ei, olen opettaja! Kouluvuosi alkaa ensi viikolla. Enhän voi opettaa hampaattomana. Tarvitsen posliinihampaani tällä viikolla.”

”Tänään on tiistai. Tulkaa sitten perjantaina takaisin. Puudutan nyt sekä ylä- että alaleukanne.”

”En halua maksaa puudutuksesta. Olen tottunut siihen, että hampaat vedetään luonnollisesti.”

Hilda istuu jäykkänä potilastuolilla. Hammaslääkäri Agda Alfthan kiinnittää remmeillä Hildan tiukasti erikoistuimeen kiinni. Hilda painaa päänsä koviin päätukiin ja oikean kätensä kynnet vasempaan kämmeneensä, sulkee silmänsä ja aukaisee suunsa ammolleen. Hän keskittyy haaveuneensa: Vilho tulee Kauhajoen rautatieasemalle vastaan ja Hilda hymyilee hänelle paljastaen hohtavan valkoisen hammasrivistönsä.

Hampaat toisensa jälkeen napsahtavat irti. Hilda nipistää kyntensä yhä syvemmälle, kyneleet valuvat poskille.

”Sylkekää”, sanoo tohtori. ”Yläleuka on nyt hampaaton. Haluatteko mieluummin tulla huomenna poistattamaan alaleuan hampaat?”

Hilda pudistaa päätään eikä liikahtakaan pois lähteäkseen.

Kun työ on valmis, hammaslääkäri kutsuu apulaisen varauskirjan kanssa huoneeseen.

”Palatkaa perjantaina kello kaksi. Tekohampaanne ovat silloin valmiina.”

Ulkona Kauppakadulla Hilda viittaa itselleen vossikan. Suu on verta täynnä, sitä ei voi avata. Hän ojentaa kuskille Elsan osoitteen paperilla. Perillä Elsa kiirehtii vastaan: ”Tervetuloa Hilda! Voi kuinka olenkaan odottanut sinua.” Hän ottaa kantaakseen Hildan kassin ja kuiskaa vaivihkaa: ”Sylje pois tuohon kukkamaahan. Veri on hyvää lannoitetta. Minulle laitettiin tekohampaat kaksi vuotta sitten. Muistan hyvin. Mutta nyt me keitämme kahvit ja muistelemme iloisia seminaariaikoja!”

Hilda haluaisi vetäytyä jonnekin yksinäisyyteen piiloon itkemään. Miten hän saattoi kuvitella, että nämä loman viimeiset päivät Tampereella olisivat koko kesän huipentuma. Häntä viluttaa. Olo on kamala. Suu on täynnä hyytynyttä verta. Elsa antaa hänelle sylkykupin. Tämän ystävällinen huolenpito ja rupattelu saa Hildan ajattelemaan kiitollisuudella ystävänsä läsnäoloa. Seminaari antoi paljon muutakin kuin vain tietoa ja taitoa. Toverit ovat aivan yhtä tärkeitä. Yksinolo tässä tilanteessa pelottaisi.

Perjantaina sataa yhä. Ikenet ovat jo vähän kuivuneet, mutta ovat aristavat ja turpeat, kun sovituksen aika koittaa. Hildan neljä vuotta himoitsemat helmihampaat lepäävät hammaslääkärin pöydällä. Irvistävätkö ne hänelle? Suussa tuntuvat kovilta ja vierailta. Puhe on kuin suu olisi täynnä paksua puuroa.

”Kyllä se siitä. Toistelkaa sanaa Helsingfors. Se auttaa”, hammaslääkäri Agda Alfthan rohkaisee.

Sade jatkuu koko paluumatkan. Eikä Vilho ole Kauhajoen asemalla vastassa vaan opintomatalla ulkomailla. ”Parempi niin”, ajattelee Hilda.

tiistai syyskuun 3. päivä 1912 Kauhajoki

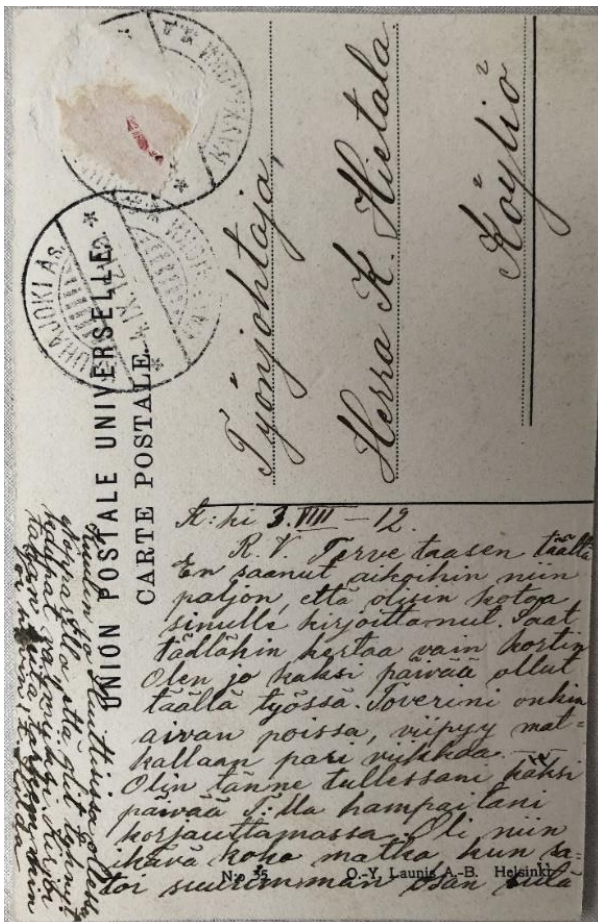
Sisulla Hilda on selvinnyt kahdesta ensimmäisestä koulupäivästä. Ei hän muutakaan voi. Koko pää on turta, päivät ja kuukaudetkin sekaisin. Mutta vielä on jaksettava kirjoittaa kotiin ja Kustaalle, että kaikki on hyvin. ”Luulevat muuten, etten ole päässyt perille, vaan joutunut johonkin onnettomuuteen”.

Hilda katselee Tampereelta ostamaansa Pyynikin maisemakorttia. ”Jollen sanoillani pysty ilmaisemaan seesteistä tunnelmaa, tämä kortti valehdelkoon puolestani”.

Tampere – Tammerfors
Pyynikki

Hildan kortti veljelleen Kustaalle Köyliöön – Tampere Tammerfors Pyynikki - postileima 4.9.1912

Kauhajoki 3.8.-12 (Huom. po. 3. tai 4.9.-12)

R.V. Terve taasen täältä. En saanut aikoihin niin paljon, että olisin kotoa sinulle kirjoittanut. Saat tälläkin kertaa vain kortin. Olen jo kaksi päivää ollut täällä työssä. Toverini onkin aivan poissa, viipyy matkallaan pari viikkoa. - -

Olin tänne tullessani kaksi päivää Tampereella hampaistani korjauttamassa. Oli niin ikävä koko matka, kun satoi suurimman osan siitä.

Kuulin jo Huittisissa ollessa Nopparilla, että olit tehnyt kaupat valmiiksi. Kirjoitahan siitä tarkemmin.

Voit hyvin! t. Hilda

Lopuksi

Hilda hammaslääkärissä on osa minulla työn alla olevaa Huittisten Hietaloiden sukukronikkaa, joka sisältää sekä faktoja että fiktiivisiä kertomuksia. Ne pohjautuvat mielikuvituksen lisäksi autenttisiin kirjeisiin, postikortteihin, valokuviin, sanoma- ja aikakauslehtiin, haastatteluihin ja lähdekirjallisuuteen.

Hilda Hietala oli isotätini, isäni isän, Kustaa Hietalan, sisar. En koskaan tavannut häntä enkä isoisääni.

Tässä tarinassa innoittajiani sukuni lisäksi olivat:

- luovan kirjoituksen opettajani, kirjailija Laura Honkasalo
- hammaslääkäri ja Tampereen tuntija Paula Jaakkola
- hammaslääkäri Kaj Rönnerberg, joka lainasi minulle teokset:

- Hammashoidon perinne, Marja Sotamaa (toim.), Suomen Hammaslääkäriliitto ry., Nordmanin kirjapaino Oy, Forssa 2004. Kannen kuva on tästä kirjasta.
- Jalkaporasta bioaikaan, Hammaslääketiedettä ja suun terveydenhuoltoa sotavuosilta 2000-luvulle, Aurora-ryhmä ja julkaisuosakeyhtiö Elias, Vaasa 2012
- 100 vuotta hammaslääkärien seurassa 1992, Hoitoa ja tutkimusta Äyräpäästä euroaikaan; Suomen Hammaslääkäri-seura, Gummerus Kirjapaino Oy, Jyväskylä 1992
- Tidens tand, donatorer och glimtar ur verksamheten, Odontologiska Samfundet i Finland, Nord Print Ab, Helsingfors 2012

Kiitollisena kaikesta saamastani avusta,

Laajalahdessa 20.2.2025 Liisa Hytönen o.s. Hietala